

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ

УДК 373.014.25(430)

Р.С. Гуревич, О.М. Ігнатова
м. Вінниця, Україна

РЕФОРМИ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЧЧИНІ

Освітня система Німеччини на відміну від інших систем характеризується сильною децентралізацією, а тому реформи освіти в країні ускладнюються відсутністю державних концепцій реформування: у кожному регіоні (землі) зміст і завдання змін розуміються по-різному, залежно від власних пріоритетних проблем і соціокультурних особливостей. Проте, не виділяючи подібної специфіки, все-таки можна визначити особливості сучасної реформи в межах всієї національної системи.

До її цілей належать:

- підвищення рівня загальноосвітньої підготовки молоді;
- демократизація системи загальної освіти;
- вирівнювання можливостей здобування повноцінної освіти;
- відповідність загальної освіти сучасним соціально-економічним потребам і запитам громадян.

Досягненню цих цілей сприяє розв'язання наступних головних завдань шкільної реформи:

- удосконалення змісту загальної освіти;
- підвищення функціональної грамотності в успішності учнів;
- ліквідація дискримінації в освіті;
- індивідуальне сприяння всім категоріям учнів;
- підготовка дітей до школи;
- створення систем відстежування ефективності загальної освіти;
- вирівнювання рівня загальноосвітньої підготовки в національному порівнянні;
- підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Окрім цілей і завдань шкільної реформи, можна виділити її базові принципи.

1. *Пріоритетність для внутрішньої політики держави.* Реформування освіти набуло загальнонаціонального значення для держави. Про це свідчать не тільки розміри асигнувань центру і регіонів на освіту за останні роки, а й участь в обговоренні проблем, у розробці і проведенні реформи з боку суспільства. Як на етапі дискусій, так і в процесі її підготовки свою думку активно висловлювали різні суспільні і політичні групи. Всі політичні партії проголошують її реалізацію як одного з головних завдань держави, адже завдяки реформі має бути підвищений рівень освіти населення, а це збільшить конкурентоспроможність Німеччини на світовому ринку і одночасно залучить новий електорат.

2. *Відповідність запитам усіх суб'єктів освітньої політики.* Даний принцип проголошує спрямованість реформи на задоволення освітніх потреб окремої особи, суспільства і держави в цілому. Він тісно пов'язаний із попереднім, зайвий раз демонструючи залежність успішності розвитку країни від результатів освіти окремих індивідів. Мова йде про взаємозв'язок соціальних потреб усіх зацікавлених осіб і відомств: учнів, педагогів, батьків,

Розділ 2 **Актуальні проблеми навчання, виховання та розвитку учнів загальноосвітньої школи I-III ступенів**

адміністрації шкіл, керівників підприємств, учених. Реформа школи покликана забезпечити кожного випускника знаннями і навичками, необхідними для повноцінного життя в інформаційному суспільстві і підтримки економічного розвитку країни. Через підвищення рівня загальної підготовки кожного школяра освіта має слугувати розвитку потужності держави і наукоємкої економіки.

3. *Опора на досвід країн-лідерів світової освіти.* Особлива соціальна функція відведена порівняльній педагогіці, завданням якої є вивчення процесів у галузі освіти за кордоном для одержання практично корисних знань як основи подальшого наукового осмислення, виявлення позитивних і негативних сторін різних педагогічних явищ і тенденцій їх розвитку, що створює передумови для подальшої експериментальної роботи у вітчизняних умовах. Зокрема, вивчення досвіду Фінляндії привело до вказівки на необхідність введення таких елементів її шкільної системи, як спеціалізована дошкільна допомога дітям-мігрантам, єдині стандарти, розширення методико-діагностичних компетенцій учителя тощо. Перераховані елементи характерні і для інших держав, але після невдач у міжнародних порівняннях навчальних досягнень школярів Німеччина орієнтувалася, здебільшого, на досвід саме скандинавських країн.

4. *Використання традицій німецької школи.* Інтерес країни до зарубіжної освітньої практики зовсім не означає відмову від власних традицій і досягнень. Більше того, у процесі реформи німці звернулися до досвіду східнонімецької соціалістичної школи (перегляд тривалості освіти, організація повно денного навчально-виховного процесу і т.д.). традиційні ж риси загальної освіти Німеччини (многотипність структури, децентралізація управління, дуальна професійна підготовка в школах ті ін.) залишаються незмінними.

Говорячи про напрями реформування, слід зазначити, що всі шкільні перетворення представлені у двох площинах, одну з яких складають групи заходів (напрями) реформування, рекомендовані Конференцією міністрів освіти (головним координаційним органом в освіті Німеччини), іншу – додаткові напрями, що визначалися землями самостійно. Зокрема, Конференцією міністрів освіти були запропоновані заходи щодо:

- 1) поліпшення мовних навичок у дошкільному віці;
- 2) зміцнення взаємозв'язку дошкільної сфери і початкової школи з метою раднішого навчання;
- 3) удосконалення початкової освіти, а також поліпшення письма, читання, математичних і природничо-наукових компетенцій;
- 4) сприяння особливим групам учнів, скажімо іноземного походження;
- 5) послідовного розвитку і гарантування якості освіти на основі національних стандартів;
- 6) поліпшення професіоналізму педагогічного персоналу, особливо їхніх методичних і діагностичних навичок;
- 7) організація шкільної і позашкільної повноденної освіти.

Але лише цими заходами землі не обмежилися, і в більшості з них модернізація школи відбувалася за наступними напрямами: реорганізація структури загальної освіти; оновлення змісту загальної освіти; вдосконалення управління школою; зростання фінансування шкільної освіти.

Дії в обох площинах пов'язані між собою. Нині реформа здійснюється в усіх землях, і, як завжди, вони самі несуть відповідальність за вибір і реалізацію відповідних засобів, а тому заходи, обрані для підвищення якості шкільної підготовки, їх значущість і терміни введення в масштабі країни істотно відрізняються. Позитивних відгуків заслуговують усі основні напрями реформування школи, проте особливо варто виділити деякі з них.

Так, у системі дошкільної освіти значущим є введення освітніх програм у дошкільних установах і зростання взаємодії дитячих садків і школи. У системі загальної освіти позитивно оцінюються: посилення значення читання як загальнопредметної навчальної компетенції; індивідуальне сприйняття тим, хто вчиться, зазнає труднощів у навчанні; створення відповідних умов для освіти найбільш здібних учнів; уведення національних стандартів

освіти; надання школам більшої самостійності і відповідальності; посилення інтеграції навчальної і позанавчальної діяльності в школі; модернізація змісту освіти. Серед заходів щодо підвищення кваліфікації педагогів слід відзначити підготовку вчителів до роботи з особливими категоріями школярів в умовах звичайної школи і розвиток їх методико-діагностичних компетенцій.

Упровадження даних заходів обумовлене проблемами німецької школи кінця минулого століття. Кожний із них є інструментом подолання певних дефіцитів шкільної системи Німеччини. Наприклад, способами боротьби з неефективністю загальної підготовки німецьких школярів, у першу чергу, стали: підвищення якості письма і читання, математичних і природничо-наукових компетенцій учнів; посилення практичної орієнтації змісту освіти; перегляд методики викладання багатьох дисциплін; підвищення відповідальності навчальної установи за результат її роботи.

Засобом подолання *невиправданої селекції випускників молодшої школи* стало введення іспитів у початковій школі і створення рухомої фази початкового навчання. Проблема *низької практичної орієнтації змісту освіти* вирішується завдяки перегляду навчальних програм, підручників, а також введенню стандартів. *Діагностичні огріхи німецьких педагогів* ліквідуються за допомогою їхньої участі в заходах щодо підвищення кваліфікації (у багатьох регіонах – обов'язкових) і перегляду підготовки студентів педагогічних ВНЗ. І, нарешті, проблема *другорічництва* знайшла своє відображення в створенні спеціальних класів для відстаючих школярів, посиленні індивідуального сприяння, організації позашкільного навчання і розвитку концепцій повноденної школи.

Утім, продуктивність і виправданість окремих заходів викликає сумніви. Одне з таких неоднозначних перетворень – відміна орієнтуючого ступеню в деяких землях. З одного боку, після 25-річного існування вона, дійсно, потребувала змін; педагоги неодноразово відзначали, що її можливості не використовуються на повну і, що саме тут відбувається соціальний відбір школярів. З іншого ж боку, відміна цього ступеню приводить до нових проблем. Особливо важко доводиться п'ятикласникам гімназій: потрапляючи в нову школу з суворими вимогами й іншими організаційними формами, діти не завжди можуть швидко до них пристосуватися, що відображається і на їхній успішності. Орієнтуючий ступінь був створений саме для полегшення переходу випускників молодшої школи на середній ступінь і для надання їм допомоги у виборі форми навчання, відповідної їхнім здібностям і інтересам.

Іншим неоднозначним рішенням (тепер уже східних земель) стало введення нових різновидів загальноосвітніх установ. Історія німецької школи свідчить, що питання її реструктуризації супроводжувало кожен реформу освіти у Німеччині. Ґрунтуючись на результатах порівняльних досліджень, регіони ввели додаткові школи інтегрованого характеру: об'єднану, основну і реальну, регіональну, а також загальну. Визначаючи, що різнотипність навчальних установ є однією з ознак демократичної освітньої системи і більшою мірою відповідає реалізації запитів учнів і їхніх батьків, не можна, проте, не засумніватися в обдуманості цих нововведень. Адже варіанти інтегрованих шкіл вже є в кожному з таких регіонів, а в Мекленбурзі – Передній Померанії (де структура нині є 6-типною) існували навіть два таких варіанти. Реструктуризація шкільної системи пов'язана з кадровою, організаційною, фінансовою й іншими проблемами, окрім того, відомо, що сама по собі структура не є вирішальними чинником якості загальноосвітньої підготовки.

Водночас позитивної оцінки заслуговує переведення спеціальних шкіл у категорію «школи сприяння» - інший аспект реструктуризації. Після того, як в освітній політиці Німеччини намітилася тенденція наближення умов навчання дітей-інвалідів до звичайних шкіл, тут були введені напрями навчання, відповідні спеціалізації звичайних шкільних типів. Це дає можливість таким дітям здобути освіту, що відповідає їхнім здібностям, незалежно від фізичних недоліків.

Назва «Школа сприяння» дійсно відображає особливість її діяльності. Але і тут є «зворотній бік медалі». Німеччина вважається країною з найвищою часткою спеціальних шкіл у Європі (щодо загальної кількості учнів), і це, не дивлячись на тенденцію інтеграції дітей-

Розділ 2 **Актуальні проблеми навчання, виховання та розвитку учнів загальноосвітньої школи I-III ступенів**

інвалідів у масові школи. У 1998 р. в країні було 690 спецшкіл, а лише через 4 роки їхня кількість скоротилася до 307, проте вже в 2009 р. вона виросла на 39. При цьому кількість установ із інтеграційними формами роботи за вказаний проміжок часу збільшилася майже удвічі (13,4 тис. шкіл). Очевидно, що дітям із обмеженими можливостями розвитку на дошкільному ступені приділяється недостатня увага, що частково можна пояснити дефіцитом дитячих дошкільних установ у країні, особливо в західній частині.

Ще одним суперечливим нововведенням є зниження віку першокласників. З 1964 р. землі дотримувалися правила, що прийому в школу підлягають діти, яким на 30 червня виповнилося 6 років. Після того, як Конференція міністрів освіти рекомендувала знизити цей термін на 3 місяці, регіони переглянули шкільне законодавство, але багато хто опустив колишню планку не на 3, а на 6 місяців, на рік або зовсім відмінили нижній віковий бар'єр. Безумовно, це рішення сприяє зниженню віку випускників школи, але навряд чи можна погодитися, що навчання з 5,5 і, тим більше, з 4,5 років продуктивніше, ніж за колишньої системи. Поки ж 6 років залишаються віком обов'язкового прийому до школи, а при ще меншому віці дитини рішення про можливість її навчання ухвалюється батьками (воно може підкріплюватися медико-психологічними висновками). Батьки нечасто використовують цю можливість, проте в Німеччині, як і раніше, спостерігається дефіцит дитячих садків, тому передчасний початок шкільного навчання є певним виходом для багатьох сімей.

У процесі аналізу заходів, що проводяться, привертає до себе увагу ще один момент, а саме – свобода вибору суб'єктів педагогічного процесу, на яких безпосередньо спрямовані ці заходи. Зокрема, двоякої оцінки в регіонах заслуговує добровільність вивчення німецької мови іноземцями і підвищення кваліфікації вчителів. З одного боку, зрозуміле і похвальне бажання органів управління зберегти право вибору за згаданими особами. Проте при цьому школа стикається з певними труднощами: за відсутності належної мотивації суб'єкт утримується від запропонованих заходів (низький рівень освіти батьків і роль, що відводиться освіті; у багатьох сім'ях мігрантів пояснюють це тим, що, як і раніше, залишаються діти, які не відвідують мовних дошкільних курсів; педагоги також не завжди розуміють і приймають необхідність удосконалення своїх професійних навичок).

Хоча для об'єктивного оцінювання національної реформи освіти потрібний час, можна вже зараз зробити попередні висновки. У сучасному оновленні школи Німеччини спостерігаються позитивні і негативні тенденції. Зокрема, серед проблем реформування школи можна назвати: відсутність загальнодержавної концепції реформування загальної освіти; нерівномірність фінансування модернізації в регіонах; змістовна нерівномірність перетворень у регіонах; визначення шкільного розвитку, перш за все, політичними інтересами.

Серед досягнень сучасної реформи слід виокремити: зумовленість змін потребами держави і суспільства; прагнення вирішити довготривалі проблеми німецької загальноосвітньої школи; активність суб'єктів освіти і суспільства в цілому в процесі реформування школи; науково-методологічне обґрунтування головних напрямів реформування; орієнтація на загальноєвропейські цілі освіти; осмислення і використання позитивного досвіду лідерів світової освіти; переосмислення і використання досягнень німецької (у тому числі і східнонімецької) школи; перехід до практичної орієнтації освіти.

Література:

1. Hilmer A., Reschke A. Kampf um Schulreform: Eliten wollen unter sich bleiben / Hilmer A., Reschke A.// Panorama. – 2010. – №722.
2. Heller K. Umgang mit Heterogenität im Gesamtschulversus dreigliedrigen Sekundarschulsystem / Heller K.// Realschule in Deutschland. – 2006. – Nr. 6. - S. 4–7.
3. Lehrberger K. Lasst uns die Schule neu gestalten / K. Lehrberger// Pädagogik. – 1999. – Jg.51. – S.50.
4. Pollmann Ch. Gedanken zur Lehrerausbildung für die Schule von Morgen // Zeitschrift für Pädagogik. – 2006. – № 1. – S. 60-75.

5. Potthoff W. Pädagogische und soziale Projektvariationen / W. Potthoff// Der Reformpädagogische Verlag Jörg Potthoff. – Freiburg, 2006. – 180 S.

Шкільна реформа в Німеччині – частина серйозної роботи щодо посилення якості всієї її освітньої системи. Из-за високого ступеня децентралізації цієї системи, реформа проводиться в усіх землях по-різному. Тим не мені, діяльність, здійснювана регіонами в даному напрямі, дозволяє визначити загальні особливості шкільної реформи на державному рівні. Автори характеризують і аналізують розвиток німецької школи, зокрема цілі, принципи, напрями і труднощі реформування.

Ключові слова: базові принципи шкільної реформи, децентралізована система освіти, заходи щодо підвищення ефективності освіти.

Школьная реформа в Германии – часть серьёзной работы по усилению качества всей её образовательной системы. В силу высокой степени децентрализации этой системы, реформа проводится во всех землях по-разному. И тем не менее, деятельность, осуществляемая регионами в данном направлении, позволяет выделить общие особенности школьной реформы на государственном уровне. Авторы характеризуют и анализируют текущее развитие немецкой школы, в том числе, принципы, направления и трудности реформирования.

Ключевые слова: Базовые принципы школьной реформы, децентрализованная система образования, меры по повышению эффективности образования.

The school reform in Germany is regarded as part of a major effort at making its educational system more effective. This system is very decentralized and the reform is different in all German states. But their efforts and measures show some general specifications of school reform at the national level. The authors review and analyze the current school developments in Germany including its principles, aims, trends, problems and others.

Keywords: Basic principles of the school reform, the decentralized education system, education efficiency increase measures.